

Concepción Echeverría Miranda:

9. “Astigartar Kuttun Txit Gorena”

Maiatzaren 19an, Astigarragako udalbatzak aho batez onartu zuen Concepción Echeverría Miranda alaba kuttun izendatzea. Kasualitatez, “Doña Kontxa” 160 urte lehenago, data berberean Astigarragako Borda baserrian jaio zen. Astigarragako 9. “astigartar kuttun txit gorena” da, baina lehenengo emakumea semeen artean.

Hurrengo lerroetan ikusiko duzuen bezala, meritu handiko emakumea izan zen. Bere garairako, oso aurreratua eta “moderno” izan zen, hezkuntza bultzatuz eta Astigarragako bizilagunentzako gizarte-proiektu bat gauzatuz, erakunde publikoek horrelako zerbitzuak oraindik ondo betetzen ez zituztenean.

Gainera, gosea eta langabezia izan zen garaian, emakume bihoztun eta ausarta izan zen neska-mutil behar-tsuei hezkuntza, janaria, jantziak eta zainketa emanez.

“DOÑA KONTXAREN” DATU BIOGRAFIKOAK

María Concepción Celestina Echeverría Miranda, “Doña Kontxa” bezala ezagutzen den andrea, 1855. urteko maiatzaren 19an jaio zen, Astigarragan¹.

Berez, bere familia ez zen Astigarragakoa; baina bere aita, Jose Manuel Echeverría Setien, oso gaztetatik Urnietatik Astigarragara etorri zela jakin dugu. 1852an, Maria Manuela Miranda Arrieta hernaniarrarekin ezkondu zen eta senar-emazteak Borda baserrian bizi-tzen jarri ziren maizter bezala². Bi alaba izan zituzten: María Martina eta María Concepción Celestina.

Dirudienez, familiak estutasun ekonomikoak zituen eta horregatik, “Doña Kontxak” oso gaztetatik atera behar izan zuen kanpora neskame bezala lan egitera. Berarentzako, erronka handia izan zen, baserritik mundu ezezagun batera irakurtzen eta idazten jakin gabe atera zelako. Hau da, eskolarik gabe eta erdaldu-nak zeuden leku batera joan behar izan zuelako.

Familia dirudun baten etxean lanean hasi zen eta, dirudienez, han bere senarra ezagutu zuen, Antonio Claras jauna.

Ez dakigu noiz eta non ezkondu zen Antonio Clara-sekin, ezta bizitzen non hasi ziren edo irakurtzen eta idazten noiz ikasi zuen ere. Baina zalantzarik gabe, bere ezkontzarekin “señora” dotore eta dirudun bihurtu zen.

1904an alargun eta Madrilgo bizilagun bezala agertzen zaigu dokumentuetan³. Garai horretan, lehen pausuak ematen hasi zen bere “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioa gauzatzeko

eta 1930ean abian jarri zuen. Hau da, gaur egungo Kultur Etxea dena eraikitzea agindu zuen berak. Gainera, Astigarragara bizitzera itzuli zen.

1940ko ekainaren 15ean hil zen, 85 urterekin, buruko garun-odoljarioaren ondorioz, Astigarragako “egoitza-eskolan”⁴.

“DOÑA KONTXAREN” ERAGINA ASTIGARRAGAKO HERRIAN

“Doña Kontxa”, bere garairako emakume aurreratua izan zela esan dezakegu.

XIX. mende bukaeran hasitako garapen ekonomikoak gizartearen desberdintasun handiak ekarri zituen, burgesiaren eta baserritarren eta langile-klasearen artean. Hori dela eta, gure protagonista gizarte-kontzientzia handikoa eta hezkuntzaren garrantziaz jabetutako emakumea izan zen, bera pobrezian eta aberastasunean bizi izan zelako. Gainera, pobreziatik ateratzeko hezkuntza ezinbestekoa zela jakin zuen. Garai hartan, Astigarragan bizilagunen % 76 analfabetoak ziren eta Donostian % 36,44⁵.

Alargundu eta seme-alabarik gabe gelditu ondoren, “Doña Kontxa” emakume dirudun bihurtu zen. Hala ere, inoiz ez zituen bere erroak eta jatorria ahaztu. Baserritarren seme-alabei etorkizun hobea emateko, Astigarragara itzultzea pentsatu zuen. Bere asmoa gauzatzeko, “egoitza-eskola” bat eraikitzea erabaki zuen.

Prozesuak, gutxi-gorabehera, hogeita hamar urte iraun zituen eta ia den-dena Madriletik kudeatu zuen ahal-dun batez baliatuz. Adibidez, 1904an Juan Pío Golderaz Arregik bere ahal-dun izendatu zuen eta notario-ahalarde bat eman zion:

“[...] para que obrando y en representación de la Señora otorgante, efectue la compra-venta de cualquier terreno situado en jurisdicción de Astigarraga, pro el precio de 2.000 pesetas y bajo las condiciones que pacte libremente, satisfaga dicho precio, tome posesión de lo que adquiera, haga constar en documentos públicos y privados los actos y contratos que efectué y realice con los motivos y sus incidencias todo lo demás que estime conveniente [...]”⁶.

1/ DONOSTIAKO ELIZBARRUTIKO ARTXIBO HISTORIKOA: Astigarragako bataioko jatorrizko erregistroa, M200-05.

2/ DONOSTIAKO ELIZBARRUTIKO ARTXIBO HISTORIKOA: Hernaniko ezkontzako jatorrizko erregistroak, M512-03.

3/ GIPUZKOAKO PROTOKOLOEN ARTXIBO HISTORIKOA: 3/4077, 6715. orrialdea.

4/ ASTIGARRAGAKO ANDRA MARI ELIZA: Heriotzako jatorrizko erregistroa. Mikel Goenagak eskuratutako dokumentua.

5/ AGUIRRE SORONDO, Antxon: Astigarraga, historiaren historiak. Astigarraga: Astigarragako Udala, 2007.94. orrialdea.

6/ GIPUZKOAKO PROTOKOLOEN ARTXIBO HISTORIKOA: 3/4077, 6723. orrialdea.

Formula honetaz baliatuz, “Doña Kontxak” 5.732 m²–ko lur sailak erosi zituen “egoitza-eskola” eraikitze-ko⁷. Hurrengo urratsa, 375 m²-ko azalerako eta hiru solairuko etxe bat eraikitzea izan zen⁸; eta azkenik, Fundazio bat sortu zuen berak hasitako gizarte-ekin-
tzari denboran zehar jarraipena emateko.

“Doña Kontxak” ume behartsuekin, eta bereziki Astigarragako umezurtzekin, sentsibiltate handiko emakumea izan zen eta beraientzat, preseski, eraiki zuen “egoitza-eskola”. Nahi hori “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsean zehatz-mehatz agertzen da, honakoa esanez:

“[...] Que Doña Concepción Echeverría construyó el edificio indicado con el fin que sirviera de asilo y escuela de niños pobres principalmente huérfanos de Astigarraga, a quienes de esta suerte deseaba darles instrucción y alimentación y cuidado material [...]”⁹.

“Egoitza-eskolak” hiru eginkizun nagusi zituen: ume behartsuei heziketa, elikadura eta zainketa materiala ematea, hain zuzen ere. Hau dela eta, bere jabego guztiak eta garaiko 440.000 pezeta (diru kopuru horrekin hamaika baserri eros zitezkeen orduan) sortutako Fundazioari utzi zizkion beste batzuen artean, baldintza hauetan:

1. Irakaskuntza onuragarria eta pribatua izateko.
2. Astigarragako neska-mutil behartsuei hezkuntza, janaria, jantziak eta zainketa dohainik emateko. Horrez gain, haurren faltan, adinezko behartsuei janaria eman ahal izango zitzaien, baina aterperik gabe.
3. Ume txiroei, bere bizitzan aurrera egin ahal izateko, heziketa osoa, egokia eta sinismen katolikoan ematea.
4. Fundazioa Patronatu baten bitartez kudeatuko zen eta bere kide guztiak Astigarragako bizilagunak izan beharko zuten.
5. Fundazioko errentak “egoitza-eskola” zaintzeko izango ziren eta zentroaren ardura “Agustinas Misioneras de Ultramar” kongregazioaren eskutan uzten zen.

6. Fundazioak bi pezeta moja bakoitzari eta 1,50 umei ordaindu behar zizkien egunean, haurren zainketa, garbiketa, uniformeetako janzkera eta elikadura gauzatzeko.

7. Umeen elikadurari dagokionez, “Doña Kontxak”, goizean kafesnea; eguerdian zopa, eltzekoa eta haragia; arratsaldean, askaria; eta gauean, eltzekari plater bat, haragia edo arraina, eta beti nahiko ogirekin eman behar zitzaizkiela idatzita utzi zuen.

8. Sei eta hamahiru urte bitarteko haurrak onartu ahal izango ziren; batzuk barneko ikasle moduan, eta beste batzuek hezkuntza eta eguerdiko bazkaria soilik jasoko zuten. Baina, haur guztiek behartsuak izan behar zuten¹⁰.

Beste aldetik, “Doña Kontxak” garai hartako egoera politikoa kontuan izan zuela azpimarratu behar da. Gainera, ziur jokatu zuen.

1930. urtean Primo de Riveraren diktadura indarrean zegoen eta “Doña Kontxak” bere esku zituen neurri guztiak abian jarri zituen bere ondasunek Espainiako estatuaren esku ez bukatzeko. Helburu honekin, “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsak, bere 13. puntuan hau adierazten zuen:

“[...] Queda prohibida terminantemente toda intervención del Estado o de otro Centro, en el gobierno, dirección y administración del Asilo-escuela. Si el Estado o algún Centro tratase de incautarse del Asilo-escuela, de inmiscuirse en su funcionamiento, salvo en lo relativo a la observancia de las reglas de policía e higiene todos los bienes de la fundación pasarán del Ayuntamiento de Astigarraga y de la Diputación de Guipúzcoa para que le den el destino que le sea permitido con la voluntad de la otorgante”¹¹.

EZAGUTU ZUTENEN OROITZAPENAK

Ezagutu zuten guztiek, adin txikiko izan eta berarekin harremanik ez izan arren, “Doña Kontxaren” oroitzapen oso ona dute. Denek, “Señora” eta karisma handiko emakume bezala definitu dute.

7/ “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsa (Donostia, 1930-07-26).

8/ Bere jabego funtsa 1930eko apirilaren 2an sinatu zen Donostiako Luis Barrueta notaritzan.

9/ “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsa.

10/ “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsa (Donostia, 1930-07-26).

11/ “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsa.

“Egoitza-eskolako” lehenengo solairuan bizi zen eta etxearen atzeko sarrera erabiltzen zuen sartzeko eta ateratzeko; umeez eta mojek, berriz, etxe aurrean zegoena erabiltzen zuten. Hau da, umeez ez zen nahasten, baina zentroen kontrol guztia bere esku zeukan. Hori dela eta, istilu edo arazoren bat gertatzen zenean, beti han zegoela esan digute elkarriketatuek, konpontzeko prest. Haurren elikadurari garrantzi handia ematen ziola ere esan digute.

Ia egun osoa, eskolaren inguruan eraikitako oilategian bakar-bakarrik egoten zen, oiloak zaintzen eta ba-

tzuetan beraiekin hitz egiten ikusi zutela esan digute. Astigarragatik gutxitan ateratzen zen; gehienetan, Donostiara mandatuak egitera; eta beti, aterki batekin eta eskolako ume baten laguntzaz. Batzuetan, bere ahizparen bisitak jasotzen zituen.

Bere ile zuria moño batean bilduta eramaten zuela eta beltzez jantzita (dotore baina “antzinako moduan”) ibiltzen zela adierazi digute, eta argala eta garaiera erdiko emakumea zela deskribatu.

//LOURDES ODRIOZOLA OYARBIDE

INFORMAZIO ITURRIAK

- Gipuzkoako Protokoloen Artxibo Historikoa.
- Donostiako Elizbarrutiko Artxibo Historikoa.
- “Asilo-escuela de Huérfanos de Jesús Nazareno y Cristo Rey” fundazioaren notario funtsa.
- Astigarragako Andra Mari Elizaren heriotzako jatorrizko erregistroa.
- Marcelina Goikoetxea Labaka, Manoli Ubarretxena, Pila Zapiain, Mikel Goenaga, Itziar Arozena eta Pilartxo Arizabaleri egindako elkarriketak.
- Antxon Aguirre Sorondoren Astigarraga, historiaren historiak liburua.
- Isabel Almandozen “Dª Concepción Echeverría Miranda: Una benefactora poca conocida y reconocida” artikulua. Astigarraga 2010 aldizkaria, 29. zenbakia.